

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с.Арыг-Бажы
муниципального района «Улуг-Хемский кожуун РТ»

Рассмотрено
на заседании ШМО
Протокол № 1
от «29» августа 2023г

Согласовано
зам. директором по УВР
Дамба В.В. Дамба В.В./

« Утверждаю»
Директор школы :
Жаргынс И.Д. Жаргынс И.Д./
приказ №72/ 1
от «30» августа 2023

Рабочая программа
внеурочной деятельности
«Улусчу ужурлар»
духовно-нравственной направленности
Возраст обучающихся: 7-10 лет
срок реализации программы: 1 год

составитель программы:
Балдан Р.К.

2023г

Тургузуу

1. Тайылбыр бижик
2. Ниити характеристика
3. «Улусчу ужурлар»деп кружоктар туружу
4. Кружока программаны билип алганынын планнатынган туннелдери (УУД)
5. Тематиктиг плааннашкын
6. Материал-техниктиг-хандырылгазы
7. Ажыглаан литература
8. Календар-тематиктиг-планнашкын

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

1-4 класстың «Улусчу ужурлар» деп кичээлден даашкаар ажылдын ажылчын программазын Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүкке, Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин эге школанын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 1-4 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан. Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг куруне стандарттарынын бадылаан Россия Федерациязынын ооредилге ямызынын 06.10.2009 чылда унгени №373 доктаалынга болгаш Федералдыг методкатыжышкыннын 08.04.2015 №1/15 дугаарлыг протоколунга даянган.

«Улусчу ужурлар» болгумунун ниити характеристиказы.

Улусчу ужурлар амгы школанын ооредилге-кижизидилгелиг ажылынын кол ундезинин тургузуп, ниити ооредилге системазында чаа угланышкын, тускай эртем болуп турар. Чоннун чаагай чанчылдары, сагылга-ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканын кол озээн тургузуп турар. Улусчу педагогиканын идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а ог-буле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээрге ог-буленин, торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем. Оон кол сорулгазы – улусчу педагогиканын ужур-утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын ооредилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Аныяк салгалга торээн чоннунун депшилгелиг дуржулгазын дамчыдары, ону шингээттирери – кандыг-даа куруненин ыдыктыг хулээлгези. Кандыг-даа чон тускай психологиялыг, бодунун амыдыралынга дуушкен ажыл-агыйлыг, ужурларлыг, ёзулалдарлыг. Тыва чон боду уруглар кижизидер арга-хоргалыг, улегер-чижектерлиг, педагогиктиг культуралыг.

«Улусчу ужурлар» - амыдырал эртеми-дир. Ол ал-бодувус, ог-булевис, аал-коданывыс, доргул-торелдеривис, чер-чурттувус, ажыл-агыйывыс, культуравыс, а кол-лачуул, мозу-шынарывыс дугайында эртемивис-тир. Амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлеп, буянныг ажыл-ишти хевирлеп ооредир ужурлуг бис.

Улусчу ужурларны тускай курс (ооредилге эртеми) кылдыр ооредири дээрге-ле национал чанчылдарны ханыладыр коору ол.

Кижипедагогиктиг культуранын хереглекчизи, эдилекчизи, тургузукчузу, кадагалакчызы, нептередикчизи.

Проблемазы: ог-буле, торгул-торел харылзаалары, ундезин ажил-агый, торээн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус ужурлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы.

Кол сорулгалары:

1. Өөредилге сорулгазы:

- тыва чоннуң уттундурган болаш уттундуруп бар чыдар чанчылдарын, ёзулалдарын дедир эгидип, школачыларга өөредири,
- өөреникчилерниң мөзү-шынар болгаш бот-кижизидилгезинче угланган чоннуң чагыг суртаалдарын, езу-чаңчылдарын билиндирип өөредири.

2. Кижизидилге сорулгазы:

- улусчу педагогика болгаш ада-өгбелеривистиң чаагай чаңчылдарынга даянып алгаш, келир уениң мөзү- бүдүштүг, хундулээчел салгалын хевирлеп кижизидер.
- -ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээтирери;
- амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мөзүзун хевирлээри;
- уругларны ужур сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери;

3. Сайзырал сорулгазы:

- өөреникчилерниң угаан-медерелин, чүве шингээдирин, бот-башкарлырын, чогаадыкчы чоруун,
- бот-туружун бедик чадаже көдүрери. -уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры;
- уругларнын аналитиктиг болгаш кара угаан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры;

Өөредилге планнаашкынында «Улусчу ужурлар» болгумунун туружу:

Курстун ажилчын программазын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 1-4 класстарга өөредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан.

Неделяда 1 шак. Чылда 1-4 класстарга- 34 ш

Даянганы: «Улусчу педагогика» 2004 ч. авторлары Г.Д.Сундуй, Г.К.Ондар.

Хамаарылгазы: класстан дашкаар ажил. Демдек салбас, а чартык чылда зачет хевиринге түңнелди көргүзүг-шингээдилге хевиринге кылып, өөреникчиниң демдээ кылдыр салып болур.

Ажыглаар методтары, аргалары: беседа, оюннар, маргылдаалар, моорейлер, хана солун, биче шинчилээшкин ажылы. Кичээлдер колдуунда оюн хевирлиг, практиктиг угланышышкынныг болур. Оларны аян-чорук, көргүзүг-шингээдилге, янзы-бүрү чогаадыкчы ужуражылгалар, аас-чогаал кичээлдери, бойдусче походтар, хайгараалдар кылдыр организаптап, хостуг чугаа хевиринге эрттирип болур.

Экскурсия: төрөөн чериниң чараш-каазын магададыр сорулга-биле арыгже, дагларже, хем кыдыынче селгүүстээри; тыва өгнү сонуургаттырары, чамдык улусчу ужурларны шингээттирери(суг бажы, ыдык ыяштар, чер-чурт дагыыры), төөгүлүг тураскаалдарны, черлерни эргири.

Ужуражылга: улуг хүндүткелдиг өгбө, тоолчу, ыраажы, чазаныкчы, артист, чурукчу болгаш өске-даа улус-биле ужуражыры.

Эртем харылзаазы: Төрөөн чугаа. Төөгү. Чугаа сайзырадылгазы. Улустуң аас-чогаалы. Күш-ажыл кичээли. Чурулга. Хөгжүм кичээли. Долгандыр турур хүрээлел болгаш бойдус кичээли.

Улусчу ужурларны кижизидеринин кол ооргалары: улегер домактар, тывызыктар, чечен домактар, ырлар, когудуглер, тоолдар, тоолчургу чугаалар, улустун оюннары.

Түннелинде: Ук кичээлдерниң дээштии, ооң түннелдери тестилер болгаш анкеталардан база өөреникчилерниң чогаадыкчы ажилдарындан көстүп келир. Мөзү бүдүштүг, ёзулуг тыва кижини келир үениң салгалындан хевирлеп үндүрер деп төнчү сорулгалыг. «Өг-бүлө»

1 класс «Өг-бүлө». 34 шак

Бирги чылдың кичээлдериниң үндезини өг-бүлө, ажил-агый, төрөөн чер, төрөөн чурт дугайында эге билиглер болур. Төрөөн чурттуң чедимчелиг, сайзыраңгай байдалы,

Бир-ле дугаарында, найыралдыг, ажил-агыйжы өг-бүледен, ол ышкаш карак кызыл чогаадыкчы, тургузукчу чоруктан эгелээр, чедимчелиг чурттаар дизе, кижини боду кызыл күжүн үндүрүп, ажилдап тургаш чедип алыр деп идея мында салдыган.

Бирги класска уруглар төрөөн сурунун, кожуунун, Тывазының ажил-агыйы, аал коданы, төрөл харылзаалары-биле, ол ышкаш аңаа хамаарышкан чогаалдар-биле таныжар.

Элээн хөй үени номчулгаже, янзы-бүрү экскурсияларже, ужуражылгаларже чарыыры көрдүнгөн.

1 дугаар класстың өөредилге номун колдуунда башкы номчуп бээр. Видеоматериалды номчулга соонда көргүзөр болза таарымчалыг. Ырларны «дыңнаңар», «ырлажыңар» дээнин барымдаалап ажыглаар.

Бөлүктээшкин бүрүзүнүң уткалары.

Өг-бүлө

Тыва дугайында эге билиглер. Тывалар деп кымнарыл ол? Ужур деп чүл? Кижиниң төрүтүнгөн чери. Аймак сөөк, ызыгуур деп чүл?

Бистиң өг-бүлевис

Өг-бүле деп чүл? Авазын, ачазын хүндүлээри. Угбаларын, дуңмаларын хүндүлээри. Акышкы-дуңмашкы улустарның аразында хүндүлежип адажырының ужурлары. Чоок төрөл улус аразында харылзаа. Ачазының болгаш авазының төрелдерин хүндүлөп адаарының ужурлары. Кижиниң кырган-авазы болгаш кырган-ачазы. Оларга тускай хамаарылга.

Өг – чурттаар чер

Өг – чурттаар чер. Малчыннар өглери. Өгге тыва кижиниң онзагай хамаарылгазы. Өг дугайында тоолдардан үзүндү, шүлүктөр, тывызыктар, ырлар.

Тыва өгнү сонуургаттылары, эт-севин таныштырар, ужурларын өөредири.

Бистиң бажыңывыс

Бажың ажылы. Бажыңга мээң кылыр ажылдарым.

Бажың иштин арыг-силиг, эмге-сескелиг тургузары. Хүн бүрүде кылыр даштыкы ажылдар. Ада-иезинге дузалажып, күш-ажылга ынак болурунга кижизидери.

Аал дугайында

Аал болгаш аал коданы деп чүл? Чаңгыс аалдың кижилериниң ажыл-агыйны канчаар кылыры. Аалдарның чайын, күзүн, кыжын, чазын турар черлериниң аттары.

Аал коданынга сагыыр ужурлар. Аал коданын чүгө х үндүлээри.

Мал-маган – тываларның амыдыралының дөзү

Тываларның амыдыралының дөзү чүл? Бистиң өг-бүлевистиң мал-маганы.

Мал маганны уш бөлүккө чарары. Чылгы, бода, шээр малдарның онзагайы.

Оларны назы-харын барымдаалап адаары. Иви мал. Назы-харының, адының хуваалдазы.

Найырал дугайында

Найырал дугайында билиишкин. Демниг чорук деп чүл? Найырал чүүден эгелээрил?

Сайзанактап ойнаары, ону чүгө үреп болбазыл. Салаалар-биле оюннар.

Бирги классты доосканының түннелинде алган билиглери:

- Тыва дугайында эге билиглер. Акышкы-дуңмашкы улустарның аразында хүндүлежип адажырының ужурлары. Чоок төрөл улус аразында харылзаа. Ачазының болгаш авазының төрелдерин хүндүлөп адаарының ужурлары.
- Тыва өгнүң эт-севин танып билип, ужурларын өөренип алып.
- Бажың иштин арыг-силиг, эмге-сескелиг тургузуп билир. Хүн бүрүде кылыр ажылдарга бодунуң үлүг-хуузун кириштирип билири.

- Аал болгаш аал коданы деп чүл? Чаңгыс аалдың кижилериниң ажыл-агыйны канчаар кылыры. Аалдарның чайын, күзүн, кыжын, чазын турар черлериниң аттары.
- Аал коданынга сагыыр ужурлар.
- Мал маганны уш бөлүккө чарары. Чылгы, бода, шээр малдарның онзагайы.
- Оларны назы-харын барымдаалап адаары. Иви мал. Назы-харының, адының хуваалдазы.
- Найырал дугайында билиишкин. Демниг чорук деп чүл? Найырал чүүден эгелээрил?
- Сайзанактап ойнаары, ону чүгө үрөп болбазыл. Салаалар-биле оюннар, тыва оюннарны (кажык, баг кагары, хурежири, ча адары, тывызыктажыыры, кожамыкка чижери, сайзанактаарын) ойнап билир болгаш Шагаа байырлалының дугайында эки билир болур

2-ги класс.

Теманы: «Чанчылдын чаражы».

Тематиктиг планы:

1. Этикет. (8 ш.)
2. Рольдарга чарлып алгаш ойнаар. (4 ш.)
3. Кижинин чаражы – будужунде. (21 ш.)
4. Туннел кичээл. (1 ш.)

Бөлүктээшкин бүрүзүнүн уткалары.

Чанчылдын чаражы.

Эптиг-эвилен болуру-хун-бурунун негелдези. Оске-оске чоннарнын чараш-чаагай ужурлары. Кижинин кеттинери, улус-биле таныжары, мендилежиринин чараш чанчылдары. Тыва улустун мендилежиринин ужур-сагылгазы. Транспортка, театрға, хурээге бодун шын алдынары. Чемненип олургаш, танцылап тургаш, каттырып тургаш сагыыр езу-чанчылдар.

Рольдарга чарлып алгаш ойнаар

Таныжары. Таныштырары. Янзы-буру чугаа ужурлары. Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдары.

Кижинин чаражы-будужунде

Оол кижиге-ог-буленин, доргул-торел улустун, ада-чурттун даяныр чоленгиижи, ынаныр кужу. Эр кижиге чарт угаанныг, эртем-билиглиг, чангыс состуг, эвилен, ээлдек чанныг, эки эштиг болур ужурлуг.

Кыс кижиге-ог-буленин чырыткызы, одаан тудар кижизи. Кыс кижиге арыг- силиг, огге чазык-чаагай, сагыш човаачал, оске кижилернин хундуткелин чаалап алыр ужурлуг.

Бичии кижинин оске огже (бажынче) кирерде сагыыр ужурлары (бажынга) келген кижини хулээп алырынын ужурлары.Бажынга (квартирага).Шырай ужуру.Кылаш ужурлары.Шимчээшкин ужурлары.Чодуруринин ужурлары. Синмиреринин ужурлары.Азыраынын ужурлары. Оош эде берзе.Оске кижинин херекселинге дегбезинин ужурлары. Чанчыл чарашта-чоргаар, кижиге экиде-дыш.

2-ги классты доозуп тургаш, оореникчи шингээдип алган турар ужурлуг билии:

- торээн суурунун дугайында;
- чурттап турар республиказынын адын, топ хоорайынын адын;
- торээн суурунун чоогунда чурумалдыг черлер аттарын;
- ог-буле дугайында; торел улустун хундулежип адажырын;
- тыва ог дугайында, оон хундуткелдиг черлерин;
- мал-маган аттарын ангылып адап билирин;
- ог-булеге ээлдек болурун;
- кырган кижилерни хундулээрин;

2-ги классты доозуп тургаш, билир турар ужурлуг:

- Тыва Республиканын тугунун онун, сулде демдээнин дугайында;
- торээн суурунун адын, кайы кожуунга хамааржырын,
- бодунун чурттап турар адресин;
- ада-иезинин, чоок торел улустарынын ат-сывын, хундулеп адаарын;
- бажын херекселдеринин аттарын, бажын иштинин арыг-силиг, чурумун;
- ээлдек чугаа ужурларын;
- ог-булеге келген кижини хулээп алырын;
- оол кижиге, кыс кижиге кандыг болурун;
- шырай, кылаш, шимчээшкин, чодуруринин, синмиреринин, азыраынын, оске кижиге херекселинге дегбезинин ужурларын.

Өореникчилерниң шингээдип алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

2-ги классты доозуп турар өореникчилерниң билип алыр ужурлуг чүүлдери:

- этикетке хамаарышкан тыва улустун ёзу-чаңчылдарны билири;
- бичии кижинин ада-иезинге ээлдек-эвилен болуру;
- кижилернин хар-назынын барымдаалап, оларны хундулээри;

- чугаа уезинде бодун топтуг алдынары, ниити аажы-чан культуразынын чарылбас кезээ деп чувени шингээдип алыр;
- янзы-буру байдалдарга бодун толептиг алдынып билири;
- оол кижии база кыс кижиге хамаарышкан дурум-сагылгалары;
- оске бажынче кирерде сагылгалар;
- бажынга келген кижини хулээп алырынын ужурлары;
- кылаш ужурлары;
- чугаа уезинде хол-буттун, арын-шырайнын шимчээшкиннери.

2-ги классың доозукчуларының билиглерни шиңгээдип алырының аргалары:

- чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алыр.
- Боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.
- Эжиниң саналын деткиир азы анаа бодунуң хуузунда бодалын немээр.

Эш-өөрүнүң сөзүн дыннаар, оларга дузалажыр, кошкактарны камгалаар мөзү-шынарга кижизидер.

3-ку классы доосканының түңнелинде алган билиглери:

- Тыва кижинин ыяшка, унуштерге хамаарышкан сагыыр ужурлары
- Дириг амытаннарга тыва кижинин хамаарылгазы
- Чоон чук улузунун календары.
- Тыва дугайында эге билиглер. Акышкы-дуңмашкы улустарның аразында хүндүлежип адажырының ужурлары. Чоок төрел улус аразында харылзаа. Ачазының болгаш авазының төрелдерин хүндүлеп адаарының ужурлары.
- Тыва өгнүң эт-севин танып билип, ужурларын өөренип алыр.
- Бажың иштин арыг-силиг, эмге-сескелиг тургузуп билир. Хүн бүрүде кылыр ажылдарга бодунуң үлүг-хуузун кириштирип билири.
- Аал болгаш аал коданы деп чүл? Чаңгыс аалдың кижилериниң ажил-агыйны канчаар кылыры. Аалдарның чайын, күзүн, кыжын, чазын турар черлериниң аттары.
- Аал коданынга сагыыр ужурлар.
- Мал маганны уш бөлүккө чарары. Чылгы, бода, шээр малдарның онзагайы.
- Оларны назы-харын барымдаалап адаары. Иви мал. Назы-харының, адының хуваалдазы.
- Найырал дугайында билиишкин. Демниг чорук деп чүл? Найырал чүүден эгелээрл?

- Салаалар-биле оюннар, тыва оюннарны(кажык, баг кагары, хурежири, ча адары, тывызыктажыыры, кожамыкка чижири, сайзанактаарын) ойнап билир болгаш Шагаа байырлалынның дугайында эки билир болур.
- Аал болгаш аал коданы деп чүл? Чаңгыс аалдың кижилериниң ажыл-агыйны канчаар кылыры. Аалдарның чайын, күзүн, кыжын, чазын турар черлериниң аттары.
- Аал коданынга сагыыр ужурлар.
- Мал маганны уш бөлүккө чарары. Чылгы, бода, шээр малдарның онзагайы.
- Оларны назы-харын барымдаалап адаары. Иви мал. Назы-харының, адының хуваалдазы.
- Найырал дугайында билиишкин. Демниг чорук деп чүл? Найырал чүүден эгелээрил?
- Салаалар-биле оюннар, тыва оюннарны(кажык, баг кагары,

хурежири, ча адары, тывызыктажыыры, кожамыкка чижири, сайзанактаарын)

Бөлүктээшкиннин уткалары.

4-ку класска «Кижиге эш херек»

- Делегейнин чамдык чоннарыннын тоолдары, ырлары, байырлалдары. Алыс утказы-оске чоннарын ажыл-агыйы, чер-чурту, культуразы.
- Бистин чангыс чер чурттугларывыс.
- Кижиге чугле боду-биле кызыгаарлаттынмас. Ол ада-иелиг, торелдерлиг, ада-чуртуг, эш-оорлуг. Оске соок кижилер-биле таныжар,, оске дылды, культураны ооренир. Кандыг-даа черге чорааш, сонуургаачал, хундулээчел болур болза эки.
- Тыва чоннун хоомей-сыгыды, бойдузунун чаражы, чараш аажы-чанчылдары.
- Байырлалдар дугайында. Кызаа байырлалдар. Хуу байырлалдар. Шажынчы байырлалдар. Улусчу байырлалдар.

Өөреникчилерниң шингээдип алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарына кол негелделер.

4-ку классты доозуп тургаш, өөреникчинин шингээдип алган турар ужурлуг чуулдери:

-делегейнин база кожа-хелбээ чоннарны;

-РФ-нин, ТР-нын хоойлужуткан байырлалдарын;

-байырлалдар кызаа, хуу, шажынчы, улусчу болурун :

-нация чоннарыннын байырлалдарын

- хакас улустун тарак дою;

- Узбек, кыргыз, саха, молдаван болгаш сонгу чук улузунун байырлалдарын;
- Татьянанын хунун;
- Иван Купаланын байырлалын.
- Шагаа байырлалын;
- Христиан байырлалдар: Масленица. Пасха. Рождество хуну.
- оске чоннарнын оюннарын дээш оон-даа оске..

Материал-техниктиг хандырылганы:

- өөредилге-техниктиг херекселдер;
- янзы-буру көргүзүг материалдары (электроннуг таблицалар)
- мультимедийлиг компьютер;
- проектор;
- тыва ог македи, тыва огнун эт-херекселдери, дириг амытаннар,

-янзы-буру чоннарнын оюннарын оннаарынга херекселдер , чуруктар.

ойнап билир болгаш Шагаа байырлалынның дугайында эки билир болур.

Ажыглаан литература

1. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң куруне стандартының национал-девискээр кезээ. Национально-региональный компонент государственного стандарта общего образования Республики Тыва. - Кызыл: Тув. кн. изд-во, 2006. - С. 38-43.
2. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Рос. Федерации. - М.: Просвещение, 2010. - 31 с. - (Стандарты второго поколения).
3. Курстун ажылчын программазын Г.Д. Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 3-4 класстарга ооредилге ном. Тываныңном үндүрер чери. Кызыл.2003

1-ги класстын улусчу ужурларга календарь-тематиктиг планы

№	Темазы	Эртирер хуну
---	--------	--------------

Өг-бүлө - 3 шак.		шагы	План хуну	Факт хуну
1	Кирилде кичээл. Ужур деп чүл?	1	05.09	
2	Тыва чурту	1	12.09	
3	Тывалар деп кымыл ол?	1	19.09	
Бистиң өг-бүлевис - 5 шак.				
4	Кады торээн кижилер	1	26.09	
5	Хунчугеш.Сөзү О. Сувакпиттии, аялгазы М. Нурсатты.	1	03.10	
6	Ада төрели алдын, ие төрели мөңгүн.	1	10.10	
7	Кырган-ачазы биле кырган-авазын хундулээри.	1	17.10	
8	Чоок торел улус.	1	24.10	
Өг – чурттаар чери - 4 шак.				
9	Малчыннар өглери. Ог ужурлары	1	07.11	
10	Өгнун эт-севи.Ог херекселдеринин ужурлары	1	14.11	
11	Ог дугайында шулуктер, тывызыктар, ырылар	1	21.11	
12	Тыва өглер. Сөзү А. Даржайныы, аялгазы К.Бегзинии..	1	28.11	
Бистиң бажыңывыс - 3 шак.				
13	Бажың дугайында.	1	05.12	
14	Бажың – кижилерниң кол эдилели.Бажыңга мээн кылыр ажылдарым.	1	12.12	
15	«Дузалакчылар» чурук моорейи	1	19.12	
Аал дугайында-4 шак.				
16	Аал коданы.	1	26.12	
17	Аал ужурлары.	1	09.01	
18	Тыва улустун байырлалы-Шагаа. «Уш чуул эртемниг оол». Оюн коргузуг	1	16.01	
19	Оюн дугайында ниити билиг. Чингине тыва оюннар	1	23.01	
Мал-маган – тываларның амыдыралының дөзү - 15 шак				
20	Чурттуң кол ажыл-агыйы.	1	30.01	
21	Инек дугайында. Назы-харын барымдаалап адаары.	1	06.02	
22	Шилги бызаам.	1	13.02	
23	Сарлык дугайында. Сарлык оглу	1	27.02	
24	Иви мал. Назы-харының, адының хуваалдазы.	1	05.03	

25	Аьт. Кулунчугаш.Созу А Допчааны, аялгазы Д.Шактарны	1	12.03	
26	Теве дугайында.	1	19.03	
27	Проект «Теве»	3	02.04 09.04 16.04	
28	Шээр мал. Назы-хары, аттары.	1	23.04	
29	Сайзанаг.Сайзанагты чыып тургузары	2	30.04 07.05	
Найыралдыг ог-буле- 2шак				
30	Найырал – үнелиг чүүл.	1	14.05	
31	Туннел кичээл	1	21.05	
		34		

2-ги класстын улусчу ужурларга календарь-тематиктиг планы

№	Шаг	Тема	шагы	Эртирер хүнү
---	-----	------	------	--------------

	ы			план	факт
1	1	Этикет.	1	06.09.	
2	1	Курай-курай.	1	13.09.	
3	1	Өг-бүлеге ээлдек болуру.	1	20.09.	
4	1	Чарашпай. Дуңмам.	1	27.09.	
5	1	Назын хүндүзү.	1	04.10.	
6	1	Кырган-авам.	1	11.10.	
7	1	Б. Комбу. «Чурттуң төлдери».	1	18.10.	
8	1	Ээлдек чугаа ужурлары.	1	08.11	
9	1	Таныжары.	1	15.11	
10	1	Таныштырары.	1	22.11.	
11- 12	2	Янзы-буру чугаа ужурлары.	2	29.11. 06.12.	
13- 14	2	Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдары.	2	13.12. 20.12.	
15- 16	2	Оол кижини.	2	27.12. 10.01	
17	1	Э. Кечил-оол. «Угаан-бодал». А.Арапчор. «Эр кижинин чангыс состуу». А. Даржай. «Кижини нууру».	1	17.01	
18	1	Эреспей. Чунгувуста.	1	24.01.	
19	1	А. Шоюн. «Таныжылга».	1	31.01.	
20	1	Кыс кижини.	1	07.02	
21	1	Электей бээр.	1	14.02	
22	1	Бичии кижинин өске огже (бажыңче) кирерде сагыыр ужурлары.	1	21.02	
23- 24	2	Огге (бажыңга) келген кижини хүлээп алырының ужурлары.	2	28.02 06.03	
25	1	Шырай ужуру.	1	13.03	
26- 27	2	Хөглүгбей. Кылаш ужурлары.	2	20.03 03.04	
28	1	Шимчээшкин ужурлары.	1	10.04	
29-	2	Чөдүреринин ужурлары. Синмиреринин	2	17.04	

30		ужурлары. Азырарының ужурлары. Өөш эде берзе.		24.04	
31	1	Өске кижиниң херекселинг дегбезиниң ужурлары.	1	01.05	
32	1	Ынак авамга.	1	08.05	
33	1	Чаңчыл чарашта – чоргаар, кижиге экиде – дыш.Салгакчы бис.	1	15.05	
34	1	Бичии-Салаа. (Тыва улустун тоолу.)	1	22.05	

3 класс

«Кижиге болгаш бойдус» (34 шаг)

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Эртирер хуну	
			план	факт

Кижиг болгаш бойдус.				
1	Бойдуска тыва кижинин онзагай хамаарылгазы.	1	07.09	
2	Торээн суурумнун, кожуунумнун чараш черлери.	2	15.09 22.09	
3	Торээн Тывамнын чараш-каазы.	2	29.09 05.10	
4	Тыва кижинин ыашка, унуштерге хамаарышкан сагыыр ужурлары.	3	12.10 10.10 02.11	
5	Дириг амытаннарга тыва кижинин хамаарылгазы.	4	09.11 10.11 23.11 30.11	
6	Чоон чук улузунун календары.	3	07.12 14.12 21.12	
7	Хун дуртунун календары.	4	28.12 11.01 18.01 25.01	
8	Хун.	2	01.02 08.02	
9	Ай. Сылдыстар.	3	15.02 22.02 29.02	
10	Бойдус камгалалы.	2	07.03 14.03	
11	Экскурсия.	4	21.03 04.04 11.04 18.04	
12	Ужуражылгалар.	4	25.04 02.05 09.05	

			16.05	
13	Туннел кичээл	1	23.05	
		34 шак		

4-ку класстын улусчу ужурларга календарь-тематиктиг планы

Кижиге эш херек 34 шак

№	Кичээлдин темазы	Шаг ы	Эртирер шагы	
			план	факт

1	Нация деп чул? Делегейнин чоннары. Делегейнин болгаш Россиянын чурт чуруу-биле таныжылга. Д.Дулуш.Чонну алга.	1	08.09	
2	Бистин суурувуста (кожуунувуста, республикавыста) оске соок кижилер. Бистин чангыс чер чуртугларывыс.	1	15.09	
3	Орус оюннарны ойнанар. Оюн «Адыг», сывыртажыр оюн.	1	22.09	
4	Кожа-хелбээ чоннар.	1	29.09	
5	Кожа-хелбээ чоннарнын тоолдары. Моол улустун тоолу «Эртемниг оол», орус улустун тоолу «Дилги биле дуруяа»	1	06.10	
6	Кожа-хелбээ чоннарнын тоолдары. Тибет улустун тоолу «Арзыланны арга-биле», орус улустун тоолу «Репка»	1	13.10	
7	Байырлалдар дугайында	1	20.10	
8	Россия Федерациязынын хоойлужуткан байырлалдары	1	10.11	
9	Тыва республиканын хоойлужуткан байырлалдары	1	17.11	
10	Бугу делегей байырлалдары	1	24.11	
11	Кызаа байырлалдар	1	01.12	
12	Хуу байырлалдар	1	08.12	
13	Шажынчы байырлалдар	1	15.12	
14	Улусчу байырлалдар	1	22.12	
15	Моол улустун чаа чыл байырлалы. Цагаан сар.	1	29.12	
16	Тыва улустун чаа чыл байырлалы. Шагаа.	1	12.01	
17	Хакас улустун чаа чыл байырлалы. Чыл пазы.	1	19.01	
18	Хакас улустун тарак дою. Тун-пайрам.	1	26.01	
19	Чуваш улустун чаа чыл байырлалы. Сурхури.	1	02.02	
20	Христиан байырлалдар. Масленица. Пасха.	1	09.02	
21	Христиан байырлал. Торелдер хуну.	1	16.02	
22	Христиан байырлал. Рождество хуну.	1	23.02	
23	Грузин улустун виноград байырлалы. Ртвели.	1	01.03	
24	Узбек улустун байырлалы. Ховен байырлалы.	1	15.03	
25	Кыргыз улустун байырлалы. Манас.	1	22.03	
26	Саха улустун байырлалы. Олонхо.	1	05.04	
27	Молдаван улустун байырлалы. Маланка.	1	12.04	
28	Ортаакы Азия чоннарынын чаа чыл байырлалы. Наврус.	1	19.04	
29	Студентилер байырлалы. Татьянанын хуну.	1	26.04	
30	Сонгу чук улусунун байырлалы.Хун уткууру.	1	03.05	

31	Ортаакы Азия чоннарынын байырлалы. Тюльпаннар байырлалы.	1	10.05	
32	Прибалтика чурттарынын болгаш славян чоннарнын байырлалы. Иван Купаланын байырлалы.	1	17.05	
33	Байырлалдарнын онзагай чуулдери.	1	24.05	
34	Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары. Тыва чуртумда. «Кижитолу каяа-даа чоруур, куш толукаяа-даа ужалар». Мээн Тывам Эргизинзе.	1	31.05	
		34 шак		

Протипуравано, пронумеровано
скреплено печаткю

И листов

директор школы

Кыргыс И. Д.

